

Łukasz Buksa OFM*

Rodzeństwo wobec komunikacji online

DOI: <https://doi.org/10.15633/9788374389914.05>

Wstęp

U progu wielkich przemian digitalizujących relacje społeczne, naukowe analizy stanowią duże wyzwanie. Dzięki nim możemy śledzić, jak komunikacja odsłania: społeczne, obyczajowe, gospodarcze i polityczne metamorfozy przy wykorzystaniu nowoczesnych środków z cyber świata. Człowiek, poszukując nowych wyzwań, nie zwraca zatem większej uwagi na zażyłość relacji w świecie wirtualnym, a zależy mu na tym, by być zauważonym, docenionym i poczuć się usatysfakcjonowanym.

Skupiając się nie na jakości, a ilości relacji, człowiek ponowoczesny bardziej ukierunkowany jest na doczesne, temporalne przyjemności. Żyje ikonami i w świecie obrazów, bywa powierzchowny, co szczególnie mocno widoczne jest w przestrzeni życia wirtualnego.

* Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, ORCID: 0000-0003-4309-2438, adres e-mail: lukasz.buksa@upjp2.edu.pl.

Treść zastępowana jest obrazem. Kreują one tożsamość jednostki poprzez udostępniane treści w postaci filmów, a przede wszystkim zdjęć. W ten sposób pokazują siebie, niby prawdziwego, ale nie do końca. Wirtualny świat obrazów poddawany jest obróbce, dodatkowym zabiegom upiększającym ową rzeczywistość. Zdjęcia nie ukazują prawdziwej postaci, prawdziwego życia, a są jedynie kreacją i doskonałą symulacją - hiperrzeczywistości.

Rola komunikacji w życiu rodziny

Komunikacja jest podstawą egzystencji każdej grupy i organizacji. W jej skład wchodzi przekaz i rozumienie znaczenia, dzięki którym zaspokajają główne komunikaty, m. in., informowanie, kontrolowanie czy motywowanie. Podobnie źródłem wielu konfliktów i problemów może być zła, nieefektywna komunikacja. Komunikacja rozumiana jest jako proces, w którym ludzie komunikują się ze sobą nie tylko, by wymieniać informacje, ale w celu budowania i umacniania wzajemnych relacji.

Pojęcie „komunikacja” pochodzi z łacińskiego *communicatio* i oznacza „łączność”, „rozmowa”, „wymiana”. Poprzez komunikowanie interpersonalne najczęściej należy rozumieć przekazywanie i odbieranie informacji pomiędzy nadawcą a odbiorcą lub w małej grupie osób pozostających ze sobą w bezpośrednim kontakcie. Pełny proces komunikowania się powinien przebiegać w dwóch kierunkach. Po jednej stronie nadawca przekazuje swój komunikat, a po drugiej odbiorca reaguje tak, że zwrotnie przesyła wiadomość nadawcy¹.

Wskazuje się na dwukierunkowość procesu komunikowania, określając komunikowanie interpersonalne jako podejmowaną w określonym kontekście wymianę werbalnych i niewerbalnych sygnałów, w celu osiągnięcia lepszego współdziałania.

1 B. Wojcieszke, *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*, Warszawa 2002, s. 59.

Proces komunikowania składa się z kilku części, które są ze sobą wzajemnie powiązane. Do niezmiennych elementów procesu komunikowania należą²:

1. Kontekst – są to warunki, w których odbywa się proces komunikowania. Wyróżnia się tu kilka aspektów komunikowania: a) fizyczny – kształtowany przez otoczenie, a dokładnie przez zewnętrzną atmosferę; b) historyczny – nawiązuje do sytuacji komunikacyjnej, podczas której uczestnicy odnoszą się do epizodów z przeszłości; c) psychologiczny – dotyczy sposobu, w jaki uczestnicy procesu postrzegają się nawzajem (np. formalność lub bezpośredniość sytuacji) i jaki ma to wpływ na znaczenia, które tworzone są w tym procesie; d) kulturowy – system wiedzy, która jest udziałem dużej grupy osób; skala wierzenia, symbole uznawane przez tę zbiorowość.
2. Uczestnicy – w procesie komunikowania występuje nadawca i odbiorca, którzy odgrywają wymienne role; w komunikowaniu nieformalnym role mogą być symetryczne (np. koledzy), bądź asymetryczne (np. rodzic i dziecko). W przypadku procesów sformalizowanych role te zazwyczaj są jednoznacznie określone i niesymetryczne (np. przełożony i podwładny); uczestników procesu różnią trzy podstawowe elementy: stosunek do innych, płeć i kultura. Osoby, które się komunikują mają zawsze określony stosunek do innych uczestników procesu; inaczej postrzegają się przyjaciele, a inaczej wrogowie. Kobiety i mężczyźni, a także ludzie, którzy wywodzą się z różnych kultur, mają tak zróżnicowane doświadczenie, że jest ono przeszkodą w zbliżeniu oraz dzieleniu się wiedzą.
3. Komunikat – jest to zakodowana wiadomość; zajmuje centralne miejsce w procesie komunikowania pomiędzy nadawcą a odbiorcą.

2 B. Dobek-Ostrowska, *Komunikowanie publiczne i polityczne*, Warszawa 2006, s. 73.

4. Kanał – droga przekazu wiadomości od nadawcy do odbiorcy.
5. Szумы – są to zakłócenia w procesie komunikowania się. Mogą mieć charakter zewnętrzny (otoczenie zewnętrzne procesu komunikowania, np. hałas czy nieodpowiednia temperatura), wewnętrzny (odczucia uczestników procesu komunikowania, np. ból głowy, zmęczenie, uczucie złości) i semantyczny (skutek złego użycia znaczenia przez nadawcę).
6. Sprzężenie zwrotne – jest to reakcja odbiorcy na komunikat po jego odkodowaniu. Występuje kilka typów sprzężenia zwrotnego. Jeżeli mowa o komunikowaniu bezpośrednim, jest to sprzężenie bezpośrednie – natychmiastowe, w wypadku komunikowania pośredniego masowego i medialnego występuje sprzężenie opóźnione³.

Komunikowanie się to proces bardzo złożony, który jest realizowany na różnych płaszczyznach. Jednak można znaleźć jego kilka podstawowych cech charakterystycznych:

- jest procesem społecznym, zachodzącym przy udziale minimum dwóch jednostek, które wzajemnie na siebie oddziałują, będąc w osobistym kontakcie;
- rodzaj i sposób komunikowania się są determinowane przez liczbę i charakter uczestników tego procesu; dlatego też zachodzi ono w określonym kontekście społecznym, np. interpersonalnym, publicznym, masowym, grupowym, jest to proces kreatywny, w którym uczestnicy przyswajają wiedzę o otaczającym świecie;
- ma dynamiczny charakter, ponieważ polega na odbieraniu, przetwarzaniu i odpowiedniej interpretacji informacji;
- jest to proces ciągły, bowiem trwa przez całe życie człowieka – od chwili narodzin do śmierci;

3 R.B. Adler, L. Rosenfeld, *Relacje interpersonalne*, Poznań 2006, s. 31.

- jest procesem symbolicznym, bo zmusza uczestników do posługiwania się tymi samymi znakami i symbolami, co stanowi niezbędny warunek do osiągnięcia porozumienia⁴.

Komunikacja jest podstawą egzystencji każdej grupy i organizacji. W jej skład wchodzi przekaz i rozumienie znaczenia, dzięki którym zaspokajają główne komunikaty, między innymi informowanie, kontrolowanie czy motywowanie. Podobnie źródłem wielu konfliktów i problemów może być zła, nieefektywna komunikacja. Komunikacja rozumiana jest jako proces, w którym ludzie komunikują się ze sobą nie tylko, by wymieniać informacje, ale w celu budowania i umacniania wzajemnych relacji.

Komunikację w rodzinie wyróżnia to, że dokonuje się ona na tle szczególnie intensywnie zachodzących wspomnianych interakcji osobowych, ze względu na dużą częstotliwość, trwałość i swoistość kontaktów między członkami rodziny. Ten stan rzeczy uwarunkowany jest dwoma czynnikami: a) wspólnym zamieszkiwaniem i codziennym współżyciem; b) istnieniem więzi emocjonalnej między członkami rodziny, która sprzyja zdolności odczytywania komunikatów niewerbalnych, spontanicznych, przekazywanych przez gesty, mimikę, pantomimikę, trudniej (niż werbalne) podlegających kontroli. Komunikacja rodzinna i dziecięca ma więc charakter interakcyjny, co oznacza, że każde zachowanie członka rodziny stanowi w istocie szeroko rozumiany komunikat (zarówno niewerbalny, jak i werbalny) dla innych, a on sam jest jednocześnie nadawcą i odbiorcą komunikatów od pozostałych osób tworzących system rodziny⁵.

W domu rodzinnym rodzeństwo uczy się, jak wykorzystywać język oraz zachowania niewerbalne, a także, w jaki sposób i do jakich celów wykorzystywać różnorodne nowoczesne narzędzia komunikacyjne. Dom i dorośli członkowie rodziny stają się dla dzieci niejako wzorcami w sferze komunikacyjnej. Dzieci naśladują dorosłych,

4 E. Sujak, *Psychologia komunikacji*, Kraków 2006, s. 37.

5 V. Satir, *Rodzina. Tu powstaje człowiek*, Gdańsk 2002, s. 15.

choćby w obszarze oglądania telewizji, wykorzystania Internetu czy telefonu komórkowego. Jak słusznie zauważa Dafnaf Lemish, oglądanie programów telewizyjnych jest często efektem dostosowywania się, negocjacji, kompromisu i naśladowania innych członków rodziny, a nie wynika z samodzielnego wyboru, jaki podejmuje jednostka⁶.

Zważywszy na powyższe rozważania należy podkreślić, iż komunikacja rodzinna jest nieunikniona, a znajomość jej zasad pozwoli na budowanie satysfakcjonujących więzi, zrozumienie problemów, uczuć i oczekiwań bliskich osób, a także umożliwi rozwój kompetencji komunikacyjnych, pozwalając na właściwe i odpowiednie porozumiewanie się również poza domem rodzinnym. Istotną zatem kwestią pozostaje poznanie modeli, stylów czy wzorców komunikacyjnych charakterystycznych dla rodzeństwa.

Rodzinne wzorce komunikacji mają wpływ na różne sytuacje, zdarzenia występujące w rodzinie, w tym także na powstające konflikty i sposoby ich rozwiązywania. Mają także wpływ na możliwości życiowe dzieci na ich przyszłe związki partnerskie oraz na komunikację i różnego rodzaju obawy. Dotyczą również kształtowania umiejętności samokontroli społecznej, a także zachowań wynikających z braków społecznych u dzieci oraz tworzenia rodzinnych zwyczajów i nawyków funkcjonujących w rodzinie⁷.

Relacja między rodzeństwem w rodzinie w głównej mierze opiera się na komunikacji między najbliższymi. Jest czynnikiem determinującym życie każdej rodziny. To od umiejętności komunikacyjnych członków rodziny będą zależały sposoby rozwiązywania konfliktów i problemów, a także możliwości zrozumienia potrzeb bliskich. Podlega ona wszelkim zasadom, które dotyczą każdej formy komunikacji. Jej struktura i dynamika rozwoju, zależy od czynników, które

6 J. Sobczak, B. Jamrozek, *Komunikacja interpersonalna, czyli jak wspomagać swoją przedsiębiorczość*, Poznań 2000, s. 24.

7 A. F. Koerner, M. A. Fitzpatrick, *Toward a theory of family communication*, „Communication Theory” (2002) nr 12, s. 70–91.

określają rozwój każdej odmiany komunikacji. Ten typ relacji osobowych zależy od innych systemów, by pod wpływem starzenia się rodziny stać się najbardziej autonomicznym⁸. Ten początkowy styl komunikacji bardzo mocno przesycony jest wymiarem hierarchicznym, gdyż to najstarsze dziecko nadaje ton rozmowom, by po osiągnięciu przez rodzeństwo dorosłości przejść do stylu partnerskiego⁹.

Komunikacja rodzeństwa to sprawność prowadzenia konwersacji, której nabywa się w trakcie procesu wychowania i socjalizacji¹⁰. Ważną rolę odgrywają tu rodzice, którzy uczą dziecko artykułować słowa, potem budować zdania, a następnie zasad komunikacji¹¹.

Nowe technologie a sposoby komunikacji

Wraz z rozwojem technologii, pojawiło się wiele sposobów „cyfrowej” komunikacji. Oprócz komunikacji „twarzą w twarz”, posiadamy media elektroniczne, które szybko zadomowiły się w rodzinach całego świata i wsparły język komunikacji wśród najbliższych. Komunikacja rodzinna jest szczególnie obszarem komunikacyjnym, bowiem poprzez odpowiednie narzędzia komunikacyjne rodzice, osoby bliskie mogą uczyć się w jaki sposób komunikować się z otoczeniem, w jaki sposób zdobywać informacje.

Jedną z najczęściej używanych form komunikacji stały się media społecznościowe. Według najnowszych danych, obecnie z portali społecznościowych aktywnie korzysta 3,8 miliarda użytkowników, czyli 49 proc. populacji. Jest to o 9,2 proc., czyli 321 milionów więcej w stosunku do danych ze stycznia 2019 roku. Do najczęściej używanej platformy należy Facebook. Zgromadził on już 2,449 miliarda

8 B. Harwas-Napierała, *Komunikacja interpersonalna w rodzinie*, Poznań 2008, s. 60–61.

9 H.R. Schaffer, *Psychologia dziecka*, Warszawa 2005, s. 294.

10 H.R. Schaffer, *Psychologia*, dz. cyt., s. 295.

11 R. Vasta i in., *Psychologia dziecka*, Warszawa 1995, s. 428–430.

użytkowników. Za nim uplasował się najpopularniejszy serwis wideo, czyli YouTube z 2 miliardami użytkowników. Trzecie miejsce przypadło zaś komunikatorowi WhatsApp, który posiada 1,6 miliarda użytkowników. Zaraz za tą trójką znalazł się komunikator Facebooka, czyli Messenger, z którego korzysta 1,3 miliarda internautów. Miejsce piąte, z wynikiem 1,151 miliarda użytkowników, zajął WeChat. Instagram, który jest niezwykle popularnym narzędziem dla influencerów, zajął miejsce szóste z 800 milionami korzystających z aplikacji. Tuż za nim, na miejscu siódmym, pojawia się TikTok, czyli doskonały kanał docierający do młodych osób¹².

Zgodnie z najnowszym danymi, w Polsce z Internetu korzysta 30,63 miliona osób. Jest to 81 proc. całkowitej populacji i 263 tysiące (+2,3 proc.) osób więcej w stosunku do 2019 roku. Aktywnymi użytkownikami mediów społecznościowych jest 19 milionów osób. To z kolei połowa całkowitej populacji naszego kraju. Już 97 proc. z nas robi to z poziomu urządzenia mobilnego, a od 2019 roku do sieci społecznościowych dołączyło 1,4 miliona użytkowników (+7,8 proc.). Ilość czasu, jaką przeznaczamy na korzystanie z serwisów i aplikacji społecznościowych wynosi średnio 2 godziny dziennie. Na różnego rodzaju działania w Internecie przeznaczamy z kolei średnio 6 godzin i 26 minut. Dla porównania: oglądanie telewizji zajmuje średnio 3 godziny 18 minut, korzystanie z serwisów do streamingu muzyki 1 godzinę 13 minut, a korzystanie z konsoli do gier średnio 43 minuty każdego dnia¹³. Korzystanie z portali społecznościowych wpływa na samoocenę jednostki i nie pozostaje również bierne względem udostępniania własnej tożsamości w przestrzeni wirtualnej¹⁴. Walor dodatni, czyli możliwy zysk, poklask sprawia, że

12 M. Kuchta-Nykiel, *Social media w Polsce i na świecie – najnowsze dane*, <https://socialpress.pl/2020/02/social-media-w-polsce-i-na-swiecie-najnowsze-dane> (1.03.2021).

13 M. Kuchta-Nykiel, *Social media w Polsce i na świecie*, dz.cyt.

14 A. Zwoliński, *Komórka – wirtualne Niewolnictwo, Wejźdźmy na szczyt – Inicjatywa Ewangelizacyjna*, Kraków 2016, s. 138.

bez większych oporów i barier uzewnętrzniamy siebie, swoje hobby, osiągnięcia; upubliczniamy krąg znajomym czy nawet najbardziej intymne momenty własnego życia. Wszystko to staramy się ukazać, w jak najbardziej atrakcyjny i fascynujący sposób, dbając o najmniejsze detale tej prezentacji. Obrazy są obecnie podstawą istnienia w świecie nowych mediów, jak i zachętą do nawiązywania nowych relacji. Natomiast treść jest jedynie dopełnieniem „prawdy”, płynącej z owych obrazków rzeczywistości.

W czasach płynnej ponowoczesności mamy do czynienia z transparentnością. Poprzez własną aktywność w przestrzeni social media oraz udostępnianie treści, z jednej strony przedstawiamy siebie w jak najbardziej atrakcyjny sposób, z drugiej strony udostępniamy szereg informacji o własnym życiu, czyniąc z siebie produkt na sprzedaż. Programy telewizyjne typu reality show wykreowały chęć zyskania sławy i popularności, wpisując się idealnie w ideę *American Dream*. Portale społecznościowe są tego doskonałym przykładem, a dowodem są współcześni influencerzy (czyli nowoczesny typ „autorytetu”, idola, celebryty), który z jakichś przyczyn, nierzadko oddolnie, został wyprowadzony na wyżyny popularności i posłuchu wśród uczestników social mediów. Zazwyczaj są to osoby wzorowo radzące sobie w rzeczywistości mediów społecznościowych i perfekcyjnie wpisujące się w nurt kulturowej transparencji. Chcąc zaistnieć w świecie mediów, użytkownicy stali się ekshibicjonistami życia codziennego. Za pośrednictwem zdjęć oraz filmików influencerzy (bloggerzy, vlogerzy, lifestylowcy, fashionistki, makeupistki, czy trenerzy personalni) ukazują swoje życie w całej okazałości, stosując również ekshibicjonizm emocjonalny, dzieląc się przeróżnymi radami i spostrzeżeniami odnośnie do świata (i to zazwyczaj, wcale nie istotnych rzeczy, czy globalnych problemów).

W świat wirtualny, do którego przeniosło się znaczna część życia codziennego i świat relacji, wkroczyły indywidualizacja, konsumpcjonizm, oraz supermarketyzacja rzeczywistości społecznej.

Między innymi doskonałym przykładem występowania tzw. zjawiska supermaketyzacji w świecie jednostek jest mnogość środków komunikacji¹⁵.

Wciąż udoskonalana technologia, zasięg i rozmach mediów, komunikatorów sprawia, iż żyjemy w „globalnej wiosce”, gdzie przestrzeń, ani czas, ani różnice kulturowe nie są dla nas wyznacznikiem granic i znaczącą przeszkodą¹⁶. Nowoczesne urządzenia pomogły sprostać wyzwaniom związanym z funkcjonowaniem w realiach współczesnego świata, jak życie w rozłące z najbliższymi lub praca po godzinach. Można stwierdzić, iż trend ten się umacnia, a ich użytkownicy będą mogli korzystać z coraz bardziej zaawansowanych rozwiązań, dzięki którym komunikacja będzie jeszcze szybsza i prostsza.

Należy jednak zwrócić uwagę na niepokojące wręcz nałogowe korzystanie z urządzeń mobilnych, a także z mediów. Podobnie jak uzależnienia od substancji psychoaktywnych, dotknęły one wszystkie warstwy społeczne, grupy zawodowe i wiekowe. Mogą powodować u uzależnionego brak kontroli nad sobą, doprowadzając do zniszczenia siebie i swojego życia. Uzależnieniom od czynności towarzyszą często uzależnienia od alkoholu, narkotyków, w tym dopalaczy i innych substancji psychoaktywnych. Są to tzw. uzależnienia krzyżowe¹⁷.

Media, zwane obecnie tradycyjnymi (prasa, radio, telewizja), kształtowały bierne strategie odbioru informacji i obrazów. Nowe media pozwalają na tworzenie własnych wpisów, zdjęć, filmików i ich swobodnie publikowanie. Są coraz bardziej dostosowane do indywidualnych potrzeb użytkowników a także charakteryzuje je interaktywność, mobilność i połączenie ze sobą (konwergencja mediów). Wszystkie te cechy nowych mediów są bardzo atrakcyjne i wywołują

15 T. Szlendak, *Supermarketyzacja. Religia i obyczaje seksualne młodzieży w kulturze konsumpcyjnej*, Wrocław 2004, s. 99.

16 N. Kardaras, *Dzieci Ekranu*, Warszawa 2018, s. 287–288.

17 T. Bohdan Woronowicz, *Uzależnienia: geneza, terapia, powrót do zdrowia*, Poznań 2009, s. 518–520.

silne zaangażowanie podczas użytkowania urządzeń mobilnych. Sieć stwarza nowe możliwości zabawy i rozrywki. Reguluje także indywidualne zapotrzebowanie na stymulację i doświadczanie wrażeń. Pozwala na rozwijanie zainteresowań, zawieranie znajomości, swobodne wyrażanie poglądów i emocji, autoprezentację. Niestety implikuje możliwość ucieczki od problemów, unikania bezpośrednich relacji w sytuacjach trudnych, jednocześnie dając złudzenie przebywania wśród ludzi. Ułatwia też likwidację istniejących w rzeczywistości zahamowań, kompensowania deficytów, prześladowania innych osób. Anonimowość i poczucie bezkarności, swoiste „zawieszenie” norm etycznych obowiązujących w bezpośrednich kontaktach z ludźmi dają internautom poczucie wpływu na zachowania czy reakcje innych użytkowników sieci¹⁸.

Tempo i zakres zmian technologicznych prowadzą do stanu, w którym funkcjonowanie w sieciach cyfrowych jest wymogiem i koniecznością. Mają one specyficzne, dychotomiczne cechy: z jednej strony otwartość, z drugiej strony zaś agresję. Obserwacja zachowań sieciowych młodych ludzi zwraca uwagę na zmianę zasobności i wykorzystania takich pojęć jak: czas i przestrzeń. Dostrzega się tu następujące zjawiska: a) młodzi uczestnicy cyfrowych sieci poświęcają na funkcjonowanie w nich coraz więcej czasu; b) ten czas zaczyna się niemal od obudzenia i trwa do zaśnięcia, przy czym trwa coraz dłużej w porze wieczorno-nocnej; c) coraz liczniejsze grono internautów ma więcej znajomości w sieci niż w realnym życiu¹⁹.

Jak wskazuje Mariusz Jędrzejko, w świetle przestudiowanej literatury tematu oraz własnej praktyki zawodowej możemy wprowadzić

18 A. Ogonowska, *Skąd się biorą uzależnienia od mediów cyfrowych*, <https://www.uzaleznieniabehawioralne.pl/sieciholizm/skad-sie-biora-uzaleznienia-od-mediow-cyfrowych/> (25.02.2021).

19 M. Jędrzejko, D. Morańska, *Cyfrowi Tubylcy (socjopedagogiczne aspekty nowych technologii cyfrowych) Digital Natives (social and behavioral aspects of new digital technologies)*, <https://docplayer.pl/1536009-Mariusz-jedrzejko-danuta-morańska-cyfrowi-tubylcy-socjopedagogiczne-aspekty-nowych-technologii-cyfrowych.html> (12.06.2021).

dzić kilka wniosków dotyczących uzależnień od cybertechnologii:

- a) nadużywanie cybertechnologii wywołuje silne pobudzenie, w wyniku czego pojawia się pożądanie dłuższego kontaktu z urządzeniem i czynnościami (ta część spełnia klasyczne warunki uzależnienia);
- b) wynikiem pojawienia się zaburzonych (patologicznych) relacji z CT ujawniają się kompulsywne zachowania, problem z utrzymaniem stabilnych relacji interpersonalnych oraz zawężanie zainteresowań;
- c) możemy wskazać na podobne schematy występowania cyberzaburzeń (brak innych form spędzania czasu wolnego, opuszczenie wychowawcze, trudności adaptacyjne w grupie rówieśniczej połączone z „sukcesami w sieci”);
- d) stworzenie modeli relacji dziecko – CT ogranicza większość występujących problemów, podobnie jak ograniczenie niektórych przekazów (np. agresywne gry)²⁰.

Według obiegowej opinii zbyt częste korzystanie z Internetu i długotrwałe granie w gry komputerowe prowadzi do wyobcowania i osamotnienia. Negatywnym skutkiem korzystania z sieci jest rozwój cyberprzestępczości i mowy nienawiści. Jedną z form takich dysfunkcji jest nękanie (w postaci obraźliwych wpisów)²¹.

Nowe technologie cyfrowe są syndromem współczesnej silnie stechnologizowanej cywilizacji, w której bezpośrednia komunikacja między ludźmi jest w coraz większym stopniu zastępowana przez kontakty za pośrednictwem różnego rodzaju innowacyjnych technologii: Internetu, telefonów komórkowych, telewizji oraz gier sieciowych. Zjawisko to powoduje izolację społeczną oraz zwiększa prawdopodobieństwo ucieczki w uzależnienie²².

20 M. Jędrzejko, *Czy cybertechnologie uzależniają? – spory nie tylko pedagogiczne*, http://www.ktime.up.krakow.pl/symp2014/referaty_2014_10/jedrzejko.pdf (12.06.2021).

21 *Zagrożenie uzależnieniami behawioralnymi dzieci i młodzieży województwa zachodniopomorskiego*, http://www.wws.wzp.pl/sites/default/files/raport_-_uzależnienia_behawioralne.pdf (12.06.2021).

22 A. Ogonowska, *Uzależnienia medialne, uwarunkowania, leczenie, profilaktyka*, Kraków 2018, s. 25.

Komunikacja elektroniczna a budowanie relacji w rodzeństwie

Największym zagrożeniem komunikacji między rodzeństwem jest współcześnie komunikacja elektroniczna, która w niewielkim stopniu wpływa na budowanie rzeczywistego dialogu i realnej komunikacji. Szczególnie niebezpieczne jest przeznaczenie znacznej części czasu, na kontakt wirtualny, ze szkodą dla rzeczywistego. Zwłaszcza młodzi ludzie preferencyjnie traktują kontakt elektroniczny, porzucając rozmowy z domownikami czy wspólne zajęcia, uciekając od nich do kontaktów z obcymi spoza rodziny w wirtualnej rzeczywistości. To w zasadniczy sposób zniekształca relacje z rodzeństwem. Kontakt z partnerem internetowym, okazuje się atrakcyjniejszy niż z własnym rodzeństwem.

Pojawienie się nowych technologii, popularyzacja Internetu, urządzeń mobilnych i mediów społecznościowych zrewolucjonizowały niemal każdą dziedzinę życia człowieka, w tym przede wszystkim relacje społeczne jednostki, nie pomijając rodziny. Zmiany są w szczególności zauważalne wśród osób, dla których nowoczesne technologie są niemal naturalnym środowiskiem życia. Sytuacja ta zdaje się przybierać na sile, od momentu, kiedy kilkanaście lat temu innowacyjne urządzenia zrewolucjonizowały nie tylko światowe rynki, ale także podbiły serca ludzi na całym świecie²³. W dorosłość wkraczają bowiem kolejne pokolenia ludzi, dla których świat nowoczesnych technologii i nowych mediów, zwłaszcza społecznościowych, jest jedynym, jaki znają. Dla nich świat wirtualny i realny to nie odrębne, osobne byty, ale jedna, spójna, codzienna rzeczywistość²⁴.

W nowoczesnym społeczeństwie role rodziców i dzieci ulegają odwróceniu – to starsze pokolenie musi uczyć się od pokolenia

23 A. Radoń, *Nie ma substancji – jest uzależnienie. Uzależnienia behawioralne w: Uzależnienia wśród dzieci i młodzieży. Wybrane problemy*, red. W. Walc, Rzeszów 2016, s. 32–38.

24 W. Walc (red.), *Uzależnienia wśród dzieci i młodzieży. Wybrane problemy*, Rzeszów 2016, s. 50–52.

młodsze, w jaki sposób funkcjonować w aktualnej rzeczywistości, gdyż wiedza i umiejętności, które sami opanowali nie są adekwatne do wyzwań stale zmieniającego się świata²⁵. Tym samym dorośli stają się coraz mniej obecni jako wzorzec do naśladowania. Nieustanna zmiana stała się nieodzowną cechą dzisiejszego społeczeństwa.

Największą popularnością cieszą się smartfony i tablety. Już nawet bardzo małe dzieci potrafią wykonywać na nich proste czynności, jeśli weźmie się pod uwagę, że w Polsce ponad 40 proc. dzieci przed drugim rokiem życia korzysta z urządzeń mobilnych, a blisko 30 proc. dzieci w tym wieku używa ich codziennie²⁶. Są to tzw. „cyberdzieci” czyli pokolenie, które regularnie korzysta z urządzeń mobilnych, które stanowią dla nich wyraźną alternatywę wobec tradycyjnych zabawek. Od czwartego roku życia znacząca większość dzieci samodzielnie korzysta z urządzeń typu smartfon czy tablet, a 21 proc. z nich potrafi używać aplikacji zainstalowanych przez rodzica bądź samemu instalować nowe programy.

Fundamentem relacji w rodzeństwie powinno być zaufanie, wsparcie, rozmowa i poszanowanie godności drugiego człowieka. Bez tych wartości świat rodziny rozpada się niczym domek z kart, a skutki tego rozpadu bywają nieodwracalne. Można wyróżnić trzy typy komunikowania w rodzinie: relacje między dorosłymi członkami rodziny, między rodzicami a dziećmi oraz między dziećmi. Płaszczyzny komunikacji są ściśle ze sobą powiązane, ale różnią się od siebie specyfiką²⁷. Niekiedy jednak dzieci szukają wzorców w świecie mediów. Wydaje im się, że wyszukiwarka internetowa pozwoli im uzyskać odpowiedzi na każde, nawet najtrudniejsze pytania, a poglą-

25 *Nauka online to już prawny standard. Dlaczego nauczyciele powinni wybrać webinar?* https://serwis.gazetaprawna.pl/edukacja/artykuly/1469960_nauka-online-to-juz-prawny-standard-dlaczego-nauczyciele-powinni-wybrac-webinary.html (25.02.2021).

26 M. Goetz, *Mózg stabletyzowany*, „Głos Nauczycielski” (2016) nr 12–13, s. 23.

27 I. Janicka, H. Liberska, *Psychologia Rodziny*, Warszawa 2017, s. 48–68.

dy prezentowane rzez celebrytów to recepta na udane życie, dlatego internalizują je jako własne.

Obecnie mamy do czynienia ze zmianą sposobu budowania relacji, który nie wymaga bezpośredniego udziału człowieka. Ludzie mogą widzieć się „na odległość” wykorzystując technologię wideo rozmowy. W takim przypadku emocje stają się słabsze, są przygaszane, dopiero podczas kolejnych prób kontaktu ulegają wzmocnieniu. Kontakty międzyludzkie, w dobie komputerów osobistych, Internetu i technologii mobilnych stają się bardziej techniczne. Media elektroniczne przeobrażają społeczeństwo, powodując specyficzny rodzaj przyspieszenia. Aktywne słuchanie ma na celu pokazanie, że się sły-szy i rozumie. Wymaga ono skupienia uwagi na rozmówcy, w sposób dający interlokutorowi do zrozumienia, że szczerze interesuje go to, co do nas mówi. Następne kompetencje dotyczą informacji zwrotnej.

Budowanie relacji w XXI wieku nie jest proste. Wszystko się zmienia ze względu na sposoby komunikowania ludzi. Narzędzia, które miały pomagać w porozumiewaniu się czy zawieraniu nowych znajomości, czasami mogą to utrudnić. Często ta trudność jest spowodowana zmianą sposobu odczytywania emocji rozmówcy. Kore-spondując z kimś opieramy się tylko na słowie pisanym. Smsy czy inne wiadomości tekstowe wysyłane do siebie po kilkanaście, czasem nawet po kilkaset dziennie, sprawiają, że rozmówcy uczą się rozpo-znać na nowo uczucia, słownie.

Na początku lat dziewięćdziesiątych Internet był używany naj-częściej do celów rozrywkowych, natomiast w kolejnej dekadzie stał się on przede wszystkim narzędziem i przestrzenią komunikacji. Sprowadzenie aktu komunikacji do poziomu tekstowo-obrazowego niesie jednak za sobą pewne konsekwencje. Komunikacja tekstowa uniemożliwia przekaz niewerbalny. Jest to podstawowy argument przemawiający na rzecz tezy, wedle której posługiwanie się w komu-nikacji urządzeniami technologicznymi powoduje spłytenie relacji międzyludzkich. Przekazem niewerbalnym człowiek posługuje się

właściwie od pierwszych dni życia. To, czego dziecko nie jest w stanie przekazać w słowach, ujawnia poprzez znaki pozasłowne. Ten sam mechanizm jest również wykorzystywany w diagnostyce psychologicznej osób dorosłych. Wskazywano, że na podstawie obserwacji postawy ciała oraz gestykulacji można odkryć wiele emocji i tendencji, których dana osoba nie chce lub nie może zwerbalizować.

Cyberprzestrzeń jest w stanie zaspokoić prawie wszystkie potrzeby człowieka. Rosnące zainteresowanie komunikacją z wykorzystaniem nowych mediów, jak i funkcjonowanie jednostek w ich przestrzeni stanowi fundamentalny element ku temu, aby poddać refleksji znaczenie i wpływ mediów społecznościowych na życie jednostek. Bierze się także pod uwagę tworzenie nowych zjawisk, które stają się charakterystycznym znakiem współczesnych czasów²⁸.

Komunikacja online stanowi dla rodzeństwa swoiste narzędzie pomocy, które charakteryzuje się bardzo dużym potencjałem. Nie chodzi tu tylko o zawartość treściową, ale możliwość kontaktu w wirtualnym świecie, przy wykorzystaniu nowych technologii, by pogłębiać, odbudowywać, wzmacniać świat relacji rodzeństwa. Warto jednak zwrócić uwagę na różnicę między komunikowaniem bezpośrednim a tym, odbywającym się za pośrednictwem komputera.

U podstaw właściwego odniesienia się do świata nowych technologii i kształtowanej przez nie cyberprzestrzeni, powinna znajdować się następująca zasada: od realnego świata do świata mediów oraz od realnego człowieka do człowieka z mediów, a nie na odwrót. Przy takim podejściu potrafimy roztropnie korzystać z mediów, tzn. dostrzegać manipulacje, odróżnić fikcję od rzeczywistości i zarazem wydobywać z cyberprzestrzeni te treści, które mogą ubogacić, wzmocnić realną przestrzeń naszego życia i sferę komunikacji. Metoda niewerbalnego kontaktu wkroczyła w przestrzeń relacji i komunikacji rodzeństwa. Istnieje tendencja do upraszczania złożoności relacji między rodzeństwem. Z jednej strony komunikacja między

28 S. Kozak, *Patologia fonoholizmu*, Warszawa 2013, s. 207–222.

rodzeństwem może być postrzegana jako wspierająca i opiekuńcza, a z drugiej strony może prowadzić do skonfliktowania lub zanikania. Postawienie ekranu komputerowego przed młodym człowiekiem i obdarowaniem rodzeństwa kolejnym przekąźnikiem elektronicznym rozbija naturalne związki braterskie. Sprawia, że coraz bardziej iluzoryczne są związki pomiędzy rodzeństwem, a grupy wpływowe poszerzają zakres swego oddziaływania, w tym także na rodzinę. W ten sposób dokonuje się proces wyobcowania z rodziny, który zagraża słabnięciu relacji między jej członkami.

Zakończenie

Wskutek postępu technologicznego formy komunikacji przeobrażają się w tempie rewolucyjnym. Znaczne zmiany zaszły szczególnie w XX wieku, kiedy to w codzienność ludzką zagościły na dobre tzw. nowe technologie, stwarzające również nowe możliwości komunikacji między sobą. Głósów krytycznych na temat nowych technologii komunikacji nie brakuje. Są one w pełni uzasadnione, biorąc pod uwagę liczne patologie rozpowszechniane za ich pośrednictwem.

Obcowanie w świecie wirtualnym, bycie online, korzystanie z różnorodnych narzędzi komunikacji jest czymś zupełnie naturalnym, gdzie social media, portale społecznościowe są relevantnym obszarem aktywności jednostek, jak i stanowią kluczowy element życia codziennego. W obliczu ciągłego rozwoju nowych mediów, istnieje pilna potrzeba podejmowania badań związanych z oddziaływaniem innowacyjnych technologii na świat relacji człowieka, rodzeństwa oraz sposoby i formy komunikacji między nimi.

Bibliografia

- Adler R. B., Rosenfeld L., *Relacje interpersonalne*, Poznań 2006.
- Dobek-Ostrowska B., *Komunikowanie publiczne i polityczne*, Warszawa 2006.
- Goetz M., *Mózg stabletyzowany*, „Głos Nauczycielski” (2016) nr 12–13.
- Harwas-Napierała B., *Komunikacja interpersonalna w rodzinie*, Poznań 2008.
- Janicka I., Liberska H., *Psychologia Rodziny*, Warszawa 2017.
- Jędrzejko M., *Czy cybertechnologi uzależniają? – spory nie tylko pedagogiczne*, http://www.ktime.up.krakow.pl/symp2014/referaty_2014_10/jedrzejko.pdf (12.06.2021).
- Jędrzejko M., Morańska D., *Cyfrowi Tubylcy (socjopedagogiczne aspekty nowych technologii cyfrowych)*, *Digital Natives (social and behavioral aspects of new digital technologies)*, <https://docplayer.pl/1536009-Mariusz-jedrzejko-danuta-moranska-cyfrowi-tubylcy-socjopedagogiczne-aspekty-nowych-technologii-cyfrowych.html> (12.06.2021).
- Kardaras N., *Dzieci Ekranu*, Warszawa 2018.
- Koerner A. F., Fitzpatrick M. A., *Toward a theory of family communication*, „Communication Theory”, 2002.
- Kozak S., *Patologia fonoholizmu*, Warszawa 2013.
- Kuchta- Nykiel M., *Social media w Polsce i na świecie- najnowsze dane*, <https://socialpress.pl/2020/02/social-media-w-polsce-i-na-swiecie-najnowsze-dane> (1.03.2021).
- Nauka online to już prawny standard. Dlaczego nauczyciele powinni wybrać webinary?* <https://serwisy.gazetaprawna.pl/edukacja/artykuly/1469960,nauka-online-to-juz-prawny-stand-dlaczego-nauczyciele-powinni-wybrac-webinary.html> (25.02.2021).
- Nęcki Z., *Komunikacja międzyludzka*, Kraków 1996.
- Ogonowska A., *Uzależnienia medialne, uwarunkowania, leczenie, profilaktyka*, Kraków 2018.
- Ogonowska A., *Skąd się biorą uzależnienia od mediów cyfrowych*, <https://www.uzaleznieniabehawioralne.pl/sieciholizm/skad-sie-biora-uzaleznienia-od-mediow-cyfrowych/> (25.02.2021).

- Radoń A., *Nie ma substancji – jest uzależnienie. Uzależnienia behawioralne*, w: *Uzależnienia wśród dzieci i młodzieży. Wybrane problemy*, red. W. Walc, Rzeszów 2016.
- Satir V., *Rodzina. Tu powstaje człowiek*, Gdańsk 2002.
- Schaffer H.R., *Psychologia dziecka*, Warszawa 2005.
- Sobczak J., Jamrożek B., *Komunikacja interpersonalna, czyli jak wspomagać swoją przedsiębiorczość*, Poznań 2000.
- Sujak E., *Psychologia komunikacji*, Kraków 2006.
- Szlendak T., *Supermarketyzacja. Religia i obyczaje seksualne młodzieży w kulturze konsumpcyjnej*, Wrocław 2004.
- Vasta R. i in., *Psychologia dziecka*, Warszawa 1995,
- Walc W. red., *Uzależnienia wśród dzieci i młodzieży. Wybrane problemy*, Rzeszów 2016.
- Wojcieszke B., *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*, Warszawa 2002.
- Woronowicz B. T., *Uzależnienia: geneza, terapia, powrót do zdrowia*, Poznań 2009.
- Zagrożenie uzależnieniami behawioralnymi dzieci i młodzieży województwa zachodniopomorskiego*, http://www.wws.wzp.pl/sites/default/files/raport_uzależnienia_behawioralne.pdf (12.06.2021).
- Zwoliński A., *Komórka - Wirtualne Niewolnictwo, Wejźmy na szczyt – Inicjatywa Ewangelizacyjna*, Kraków 2016.

Rodzeństwo wobec komunikacji online

Streszczenie: Relacje z rodzeństwem należą do najdłuższej trwających relacji w życiu jednostki. Człowiek posiada zazwyczaj rodzeństwo na długo przed poznaniem partnera, z którym zamierza spędzić życie oraz najczęściej pozostaje w kontaktach z rodzeństwem, przez wiele lat po odejściu rodziców. Istnieje polaryzacja w sposobie postrzegania relacji między rodzeństwem. Są niezwykle złożone i zmienne. Badacze zwracają uwagę na ich specyficzny charakter, który wiąże się z tym, iż trwa ona przez całe życie człowieka. Należy zaznaczyć, że relację tę cechuje zupełnie odmienny charakter niż więź z rodzicami. Relacja z rodzeństwem jest opisywana w literaturze przedmiotu jako ambiwalentna. Przeplatają się tu bowiem stosunki

sympatii i antypatii. Dysfunkcjonalność relacji rodzeństwa może doprowadzić do poważnych problemów psychicznych. W trakcie życia relacje te, ulegają znacznym zmianom. Stanowią arenę, na której silne pozytywne cechy współistnieją z równie silnymi negatywnymi. W rozwijającym się technologicznie świecie znacząca część relacji zostaje przeniesiona w przestrzeń wirtualną, online. Komunikacja nawet najbliższych osób, również rodzeństwa, została ucyfrowiona, z jednej strony usprawniając komunikację między nimi, z drugiej, może mnożyć konflikty aż do zaniknięcia relacji. Niniejszy artykuł stanowi próbę opisu zjawiska komunikacji pomiędzy rodzeństwem typu online, uwzględniając role komunikacji między sobą, pomiędzy rodzeństwem typu online, jak również wskazuje na palące problemy z nich wynikające.

Słowa kluczowe: rodzeństwo, relacja, komunikacja, cyberświat, portale społecznościowe

Siblings and online communication

Summary: Relationships with siblings are among the longest-lasting relationships in an individual's life. People usually have siblings long before meeting the partner with whom they intend to spend their lives with, as well as frequently remaining in contact with their siblings even after the parents leave. There are differing views in the way that sibling relationships are perceived, being by nature, extremely complex and changeable. That said, researchers pay attention to the specific nature of the sibling dynamic, which is correlated to the fact that the relationship lasts throughout the sibling's lifetime. It should be noted that this relationship is completely different from the relationship with the parents. The relationship with siblings is described in literature as ambivalent. Polarized relations of sympathy and dislike are intertwined with the possibility that a highly dysfunctional sibling relationship can lead to serious mental problems; an arena where strong positive qualities coexist with equally strong negative ones. The relationship typically undergoes significant changes over the lifetime of the siblings and in a technologically developing world, a significant part of that relationship has been transferred into the virtual space of the internet.

With communication of even the closest people (including siblings) having been digitized, research has shown that it has improved communication between the two people on one hand, but, on the other hand, it can compound conflicts until the relationship disappears entirely. This article is an attempt to describe the phenomenon of communication between online siblings, taking into account the role of communication between online siblings and indicates the pertinent problems arising from it.

Keywords: siblings, relationship, communication, cyberspace, social networks